

dr hab. Grzegorz Myśliwski  
EGZAMIN Z HISTORII ŚREDNIOWIECZA  
(g.mysliwski@uw.edu.pl)

Na egzamin należy przeczytać i przemyśleć osiem książek: siedem opracowań i jedno źródło.

Z części 3–6 należy wybrać po jednej pozycji, tak jednak, by dwie z nich dotyczyły historii powszechnej a dwie – historii Polski. Informacje o wyborze lektur z części 1–2 i 7 znajdują się na początku każdej z tych części. Listę wybranych lektur należy mi przedstawić do akceptacji przed ustaleniem dokładnego terminu egzaminu.

Termin egzaminu – do indywidualnego uzgodnienia (mailowo lub na dyżurze).

Osoba zgłaszająca się po raz pierwszy mailowo proszona jest o podanie numeru indeksu. Ta informacja jest niezbędna, by zostać wpisanym na listę zdających w USOS.

W razie innych pytań czy wątpliwości możliwy kontakt (mailowo lub na dyżurze).

1. Syntezy z historii powszechnej (1 do wyboru)

- S. Kwiatkowski, *Średniowieczne dzieje Europy*, Warszawa 2006;
- T. Manteuffel, *Średniowiecze powszechne do schyłku XV wieku. Próba syntezy*, Warszawa 1958 i inne wyd.;
- R. Michałowski, *Historia powszechna – średniowiecze*, Warszawa 2009;
- B. Zientara, *Historia powszechna średniowiecza*, Warszawa 1968 i inne wyd.;

2. Syntezy historii Polski (obydwie obowiązkowe)

- J. Wyrozumski, *Dzieje Polski piastowskiej (VIII w.–1370)*, Kraków 1999;
- K. Baczkowski, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370–1506)*, Kraków 1999;

### 3. Historia polityczna, ideologia władzy, historia ustroju (1 z hist. powszechnej lub z hist. Polski)

- J. Baszkiewicz, *Myśl polityczna wieków średnich*, Warszawa 1970, 1998;
- J. Bieniak, *Państwo Miećława*, Warszawa 1963;
- M. Bloch, *Królowie cudotwórcy. Studium nad temat nadprzyrodzonego charakteru przypisywanego władzy królewskiej zwłaszcza we Francji i Anglii*, Warszawa 1998;
- M. Bogucka, *Kazimierz Jagiellończyk i jego czasy*, Warszawa 1981 lub inne wyd.;
- M. Cazacu, *Drakula*, Warszawa 2007;
- E. Christiansen, *Krucjaty północne*, Poznań 2009;
- E. Długopolski, *Władysław Łokietek na tle swoich czasów*, Wrocław 1951;
- A. F. Grabski, *Bolesław Chrobry*, Warszawa 1966;
- T. Grudziński, *Bolesław Śmiały-Szczodry i biskup Stanisław. Dzieje konfliktu* (dowolne wydanie);
- J. Hauziński, *Polityka orientalna Fryderyka II Hohenstaufa*, Poznań 1978;
- W. Iwańczak, *Jan Luksemburski*, Warszawa 2012;
- A. Jureczko, *Henryk III Biały książę wrocławski*, Kraków 2007;
- T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego książę głogowski Henryk (1274–1309)*, Kraków 2006 [tylko to wydanie];
- G. Labuda, *Mieszko II król Polski (1025–1034). Czasy przełomu w dziejach państwa polskiego*, Poznań 1994, 2008;
- P. M. Kendall, *Ludwik XI. Europa w sieci pająka*, Warszawa 1976, 1997;
- P. M. Kendall, *Ryszard III* (dowolne wydanie);
- J. C. Maire Vigueur, *Rycerze i mieszczanie. Wojna, konflikty i społeczeństwo w średniowiecznych Włoszech*, Warszawa 2008;
- K. Maleczyński, *Bolesław III Krzywousty*, Wrocław 1975 [tylko to wydanie];
- M. Małowist, *Tamerlan i jego czasy*, Warszawa 1985;
- R. Michałowski, *Princeps fundator. Studium z dziejów kultury politycznej w Polsce X–XIII wieku*, Warszawa 1993;
- B. Nowacki, *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290–1335*, Poznań 1987;
- J. Ochmański, J. Krzyżaniakowa, *Władysław II Jagiełło*, Wrocław 1990;
- R. Pernoud, *Ryszard Lwie Serce*, Warszawa 1994;
- D. Quirini-Popławska, *Urbs populosissima, opulentissima, liberalissima. Mit czy rzeczywistość późnośredniowiecznej Wenecji?*, Kraków 1997;
- K. Pennington, *Władca i prawo (1200–1600). Suwerenność a prawa poddanych w zachodnioeuropejskiej tradycji prawnej*, Warszawa 2012;
- M. Rodinson, *Mahomet*, Warszawa 1991;

- S. Runciman, *Dzieje wypraw krzyżowych*, Warszawa 1987, 2009, t. 1–3 [tylko jeden tom]
- S. Runciman, *Upadek Konstantynopola 1453*, Warszawa 1994;
- B. Rybakow, *Pierwsze wieki historii Rusi*, Warszawa 1983;
- H. Samsonowicz, *Konrad Mazowiecki (1187/88 – 31 VIII 1247)*, Kraków 2008;
- F. Seibt, *Karol IV. Cesarz w Europie 1346–1378*, Warszawa 1996;
- N. Sokołow, *Narodziny weneckiego imperium kolonialnego*, Warszawa 1985;
- E. Wies, *Karol Wielki. Cesarz i święty*, Warszawa 1996;
- E. Wies, *Fryderyk Barbarossa. Mit i rzeczywistość*, Warszawa 1996;
- E. Wies, *Cesarz Fryderyk II. Mesjasz czy Antychryst*, Warszawa 2002;
- J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Wrocław 1982 lub inne wyd.;
- P. Zumthor, *Wilhelm Zdobywca*, Warszawa 1968, 1994;

#### 4. Historia kultury i mentalności. historia społeczno-kulturowa (1 z hist. powszechnej lub z hist. Polski)

- J. Banaszkiewicz, *Podanie o Piaście i Popielu. Studium porównawcze nad wczesnośredniowiecznymi tradycjami dynastycznymi*, Warszawa 1986, 2010;
- J. Banaszkiewicz, *Polskie dzieje bajeczne mistrza Wincentego Kadłubka*, Wrocław 1998, 2002;
- A. Bartoszewicz, *Czas w małych miastach. Studium z dziejów kultury umysłowej późnośredniowiecznej Polski*, Warszawa – Pułtusk 2003;
- A. Bartoszewicz, *Piśmienność mieszczańska w późnośredniowiecznej Polsce*, Warszawa 2012;
- S. Bylina, *Chryścianizacja wsi polskiej u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2002;
- S. Bylina, *Kultura ludowa Polski i Słowiańszczyzny średniowiecznej*, Warszawa 1999;
- S. Bylina, *Religijność późnego średniowiecza*, Warszawa 2008;
- S. Bylina, *Rewolucja husycka. Przedświt i pierwsze lata*, Warszawa 2011;
- S. Bylina, *Ruchy heretyckie w średniowieczu. Studia*, Wrocław 1991;
- P. Chaunu, *Czas reform. Historia religii i cywilizacji (1250-1550)*, Warszawa 1989;
- *Człowiek średniowiecza*, red. J. Le Goff, W-wa – Gdańsk 1996, 2000;
- R. Czaja, *Grupy rządzące w miastach nadbałtyckich w średniowieczu*, Toruń 2008;
- M. Derwich, *W kręgu łysogórskiego opactwa benedyktyńców. Studia*, Kielce 2006;
- J. Dworzaczkowa, *Dawne dziejopisarstwo gdańskie do połowy XVI w.*, Gdańsk 1962;
- B. Geremek, *Litość i szubienica. Dzieje nędzy i miłosierdzia*, Warszawa 1989;
- A. Gieysztor, *Mitologia Słowian*, Warszawa 2006 [tylko to wydanie];
- H. Grajewski, *Kara śmierci w prawie polskim do połowy XV wieku*, Warszawa

1956;

- A. Guriewicz, *Jednostka w dziejach Europy (Średniowiecze)*, Gdańsk–Warszawa 2002;
- A. Guriewicz, *Kategorie kultury średniowiecznej*, Warszawa 1976;
- A. Guriewicz, *Problemy średniowiecznej kultury ludowej*, Warszawa 1987;
- J. Huizinga, *Jesień średniowiecza*, Warszawa 1961 lub inne wyd.;
- W. Iwańczak, *Do granic wyobraźni. Norymberga jako centrum wiedzy geograficznej i kartograficznej w XV i XVI wieku*, Warszawa 2005;
- W. Iwańczak, *Tropem rycerskiej przygody. Wzorzec rycerski w piśmiennictwie czeskim*, Warszawa 1985;
- T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV w.*, Poznań 1996;
- R. Kiersnowski, *Życie codzienne na Śląsku w wiekach średnich*, Warszawa 1977;
- W. Korta, *Tajemnica góry Ślęży*, Wrocław 1988;
- C. S. Lewis, *Odrzucony obraz. Wprowadzenie do literatury średniowiecznej i renesansowej*, Warszawa 1986;
- J. Le Goff, *Kultura średniowiecznej Europy*, W-wa 1970 i nast. wyd.;
- E. Le Roy Ladurie, *Montaillou wioska heretyków (1294–1324)*, Warszawa 1988;
- R. S. Loomis, *Graal. Od celtyckiego mitu do symbolu chrześcijańskiego*, Kraków 1998;
- H. Manikowska, *Jerozolima – Rzym – Compostela. Wielkie pielgrzymowanie schyłku średniowiecza*, Warszawa 2008;
- H. Manikowska, *Nadzór i represja. Władza i społeczeństwo w późnośredniowiecznej Florencji*, Warszawa 1993;
- T. Manteuffel, *Narodziny herezji. Wyznawcy dobrowolnego ubóstwa w średniowieczu*, Warszawa 1964;
- K. Modzelewski, *Barbarzyńska Europa*, Warszawa 2004;
- L. Moulin, *Życie codzienne zakonników w średniowieczu (X–XV w.)*, Warszawa 1986;
- M. Olszewski, *Świat zabobonów w średniowieczu. Studium kazania <O zabobonach> Stanisława ze Skarbimierza*, Warszawa 2002;
- M. Pastoreau, *Średniowieczny świat symboli*, Warszawa 2006;
- M. Pastoreau, *Życie codzienne we Francji i Anglii w czasach rycerzy Okrągłego Stołu (XII–XIII w.)*, Warszawa 1983;
- K. Pomian, *Przeszłość jako przedmiot wiary. Historia i filozofia w myśli średniowiecza*, Warszawa 1968,
- S. Piekarczyk, *Barbarzyńcy i chrześcijaństwo. Konfrontacje społecznych postaw i wzorców u Germanów*, Warszawa 1968;
- D. Piwowarczyk, *Obyczaj rycerski Polsce późnośredniowiecznej (XIV–XV w.)*, Warszawa 1998, 2005;
- E. Potkowski, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*, Warszawa 1984;
- P. Riché, *Życie codzienne w państwie Karola Wielkiego*, Warszawa 1979;

- H. Samsonowicz, *Dziedzictwo średniowiecza. Mity i rzeczywistość*, Wrocław 1991, 2009;
- S. Trawkowski, *Między herezją a ortodoksją. Rola społeczna premonstratów w XII wieku*, Warszawa 1964;
- J. Tyszkiewicz, *Brunon z Querfurtu w Polsce i w krajach sąsiednich w tysiąclecie śmierci: 1009–2009*, Pułtusk 2009;
- S. Urbańczyk, *Dawni Słowianie. Wiara i kult*, Warszawa 1988;
- A. Vauchez, *Duchowość średniowiecza*, Gdańsk 2004;
- H. Zaremska, *Niegodne rzemiosło. Kat w społeczeństwie Polski XIV–XVI w.*, Warszawa 1986;
- B. Zientara, *Świt narodów europejskich*, Warszawa 1985;

### 5. Historia gospodarczo-społeczna i społeczna (1 z hist. powszechnej lub z hist. Polski)

- J. Abu-Lughod, *Europa na peryferiach. Średniowieczny system-świat w latach 1250–1350*, Warszawa 2012;
- M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przed-rozbiorowej*, Wrocław 1986;
- Ph. Dollinger, *Dzieje Hanzy (XII–XVII w.)*, Gdańsk 1975, Warszawa–Gdańsk 1997;
- J. Drabina, *Życie codzienne w miastach śląskich XIV i XV wieku*, Wrocław 1998; [tylko to wydanie]
- S. Gawlas, *O kształt zjednoczonego królestwa. Niemieckie władztwo terytorialne a geneza społecznoustrojowej odrębności Polski*, Warszawa 1996, 2000;
- B. Geremek, *Ludzie marginesu w średniowiecznym Paryżu (XIV–XV wiek)*, Warszawa 1971, Poznań 2003;
- F. Gies, J. Gies, *Życie w średniowiecznej wsi*, Kraków 2018;
- J. L. Goglin, *Nędzarze w średniowiecznej Europie*, Warszawa 1998;
- M. Goliński, *Podstawy gospodarcze mieszczaństwa wrocławskiego*, Wrocław 1991;
- R. Hryszko, *Z Genui nad Morze Czarne. Z kart genueńskiej obecności gospodarczej na północno-zachodnich wybrzeżach Morza Czarnego u schyłku średniowiecza*, Kraków 2004;
- G. Jawor, *Osady prawa włoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004 [tylko to wydanie]
- R. Kiersnowski, *Pradzieje grosza*, Warszawa 1975;
- R. Kiersnowski, *Wielka reforma monetarna XIII–XIV w.*, t. 1, Warszawa 1969;
- M. Koczarska, *Rodzina szlachecka w Polsce późnego średniowiecza*, Warszawa 1975;
- J. Kuliszer, *Powszechna historia gospodarcza średniowiecza i czasów nowożytnych*, t. 1, Warszawa 1961;

- S. Kutrzeba *Handel Krakowa w wiekach średnich na tle stosunków handlowych Polski*, Kraków 1902, 2009;
- J. Le Goff, *Sakiewka i życie. Gospodarka i religia w średniowieczu*, Gdańsk 1995;
- J. Le Goff, *Średniowiecze i pieniądze. Esej z antropologii historycznej*, Warszawa 2011;
- M. Małowist, *Kaffa – kolonia genueńska na Krymie i problem wschodni w latach 1453–1475*, Warszawa 1947;
- M. Małowist, *Wschód a Zachód Europy w XIII–XVI wieku. Konfrontacja struktur społeczno–gospodarczych*, Warszawa 1973;
- S. Matysik, *Prawo nadbrzeżne (ius naufragii). Studium z historii prawa morskiego*, Toruń 1950;
- K. Modzelewski, *Chłopi w monarchii wczesnopiastowskiej*, Warszawa 1987;
- K. Modzelewski, *Organizacja gospodarcza państwa piastowskiego*, Wrocław 1975;
- J. Murray, *Brugia, kolebka kapitalizmu (1280–1380)*, Warszawa 2011;
- J. Ptaśnik, *Kultura włoska wieków średnich w Polsce*, Warszawa 1958 (2. wyd.);
- D. Quirini-Popławska, *Włoski handel czarnomorskimi niewolnikami w późnym średniowieczu*, Kraków 2002;
- Z. Podwińska, *Zmiany form osadnictwa wiejskiego na ziemiach polskich we wcześniejszym średniowieczu. Żreb, wieś, opole*, Wrocław 1971;
- M. Rabinowicz, *Życie codzienne w ruskim i rosyjskim mieście feudalnym*, Warszawa 1985;
- H. Samsonowicz, *Późne średniowiecze miast nadbałtyckich. Studia na dziejami Hanzji nad Bałtykiem w XIV–XV w.*, Warszawa 1968;
- S. Szczur, *Annaty papieskie w Polsce XIV wieku*, Kraków 1998;
- S. Szczur, *Skarbowość papieska w Polsce w latach 1378–1431*, Kraków 2008;
- J. Topolski, *Narodziny kapitalizmu w Europie w Europie XIV–XVII wieku*, Warszawa 1965 lub inne wyd.;
- B. Zientara, *Henryk Brodaty i jego czasy*, Warszawa 1975 lub inne wyd.;

#### 6. Prace przekrojowe, dzieje państw, krajów, ludów, dynastii, miast (1. z hist. powszechnej lub z hist. Polski)

- B. Beuys, *Florencja: świat miasta – miasto świata. Życie miejskie w latach od 1200 do 1500*, Warszawa 1995;
- A. Buko, *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej*, Warszawa 2005;
- W. Duczko, *Ruś Wikingów*, Warszawa 2006;
- *Dzieje Mazowsza*, t. 1, red. H. Samsonowicz, Pułtusk 2006;
- C. Buśko, M. Goliński, M. Kaczmarek, L. Ziątkowski, *Historia Wrocławia. Od pradziejów do końca czasów habsburskich*, Wrocław 2001;
- P. G. Foote, D. M. Wilson, *Wikingowie*, Warszawa 1975;
- *Historia Elbląga*, t. 1, red. S. Gierszewski, A. Groth, Gdańsk 1993;

- *Historia Gdańska*, t. 1, red. E. Cieślak, Gdańsk 1982, 1985;
- *Historia Poznania*, t. 1, red. J. Topolski, Poznań 1988;
- *Historia Torunia*, t. 1, red. M. Biskup, Toruń 1999;
- *Historia Śląska*, t. 1, cz. 2, red. K. Maleczyński, Wrocław 1961;
- M. D. Knowles, D. Obolensky, *Historia Kościoła*, t. 2, Warszawa 1988;
- S. Kałużyński, *Dawni Mongołowie*, Warszawa 1983;
- *Kościół w Polsce*, t. 1, red. J. Kłoczowski, Kraków 1966;
- G. Labuda, M. Biskup, *Dzieje Zakonu krzyżackiego w Prusach. Gospodarka – Społeczeństwo – Państwo – Ideologia*, Gdańsk 1986;
  - J. Płocha, *Najdawniejsze dzieje opactwa benedyktynów w Mogilnie*, Warszawa – Kraków 1969;
  - P. Riché, *Karolingowie. Ród który stworzył Europę*, Warszawa 1997;
  - H. Samsonowicz, *Złota jesień polskiego średniowiecza*, Warszawa 1971, Poznań 2001;
  - H. Samsonowicz, *Życie miasta średniowiecznego*, Warszawa 1970 i nast. wyd.;
  - J. Strzelczyk, *Iroszkoci w kulturze średniowiecznej Europy*, Warszawa 1987;
  - M. Tichomirow, *Ruś średniowieczna na szlakach międzynarodowych*, Warszawa 1976;
  - J. Tyszkiewicz, *Ludzie i przyroda w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1983;
  - J. Wyrozumski, *Dzieje Krakowa*, t. 1: *Kraków do schyłku wieków średnich*, Kraków 1992;
  - H. Zaremska, *Żydzi w średniowiecznej Europie środkowej: w Czechach, Polsce i na Węgrzech*, Poznań 2005;

### 7. Źródła (1 do wyboru wraz ze wstępem)

- Alvisé da Ca' da Mosto, *Podróże do Afryki*, Warszawa 1995;
- Anonim tzw. Gall, *Kronika polska* (dowolne wydanie);
- *Anonimowego notariusza króla Beli Gesta Hungarorum*, Kraków 2006;
- Geoffrey Chaucer, *Opowieść Rycerza*, Kraków 1988;
- Chrétien de Troyes, *Percewal z Walii, czyli opowieść o Graalu*, [w:] *Arcydzieła francuskiego średniowiecza*, Warszawa 1968;
  - Benedykt Cotruglio, *Księga o sztuce handlu*, Kraków 2007;
  - *Cuda św. Stanisława*, [w:] *Średniowieczne żywoty i cuda patronów Polski*, Warszawa 1987;
  - Jan Długosz, *Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, księga 1 (dowolne wydanie);
  - Einhard, *Żywot Karola Wielkiego*, Wrocław 1950;
  - *Edda poetycka*, Wrocław 1986;
  - Grzegorz z Tours, *Historie. Historia Franków*, Kraków 2002;

- Jan Kanapariusz, *Świętego Wojciecha Żywot Pierwszy*, [w:] *Piśmiennictwo czasów Bolesława Chrobrego*, Warszawa 1966;
- *Korespondencja żupnika krakowskiego Mikołaja Serafina z lat 1437–1459*, Kraków 2006;
- Kosmas, *Kronika Czechów* (dowolne wydanie),
- *Kronika Jana z Czarnkowa* (dowolne wydanie od 1996 r.);
- *Kronika oliwska*, Malbork 2008;
- *Kronika wielkopolska* (dowolne wydanie);
- *Księga Henrykowska*, Poznań 1948, 1991;
- William Langland, *Widzenie o Piotrze Oraczu*, Kraków 1983;
- Brunetto Latini, *Skarbiec wiedzy*, Warszawa 1992;
- *Najstarszy Zwód Prawa Polskiego*, Warszawa 1959 (tylko to wydanie);
- Atanazy Nikitin, *Wędrówka za trzy morza*, Wrocław 1952;
- Mikołaj Oresme, *Traktat o początku, naturze, funkcjonowaniu i zmienianiu pieniądza*, Warszawa 2018;
- Francesco Petrarca, *Pisma podróżnicze*, Warszawa 2009;
- *Pielgrzymka Piotra Rindfleischa z Wrocławia do Ziemi Świętej w 1496 roku*, Warszawa 2005 [albo w: H. Manikowska, *Jerozolima – Rzym – Compostela...*, s. 435–464];
- Marco Polo, *Opisanie świata* (dowolne wydanie);
- *Powieść minionych lat* (dowolne wydanie);
- Prokopiusz z Cezarei, *Historia sekretna* (dowolne wydanie);
- Petrus de Dusburg [Piotr z Dusburga], *Kronika ziemi pruskiej* (dowolne wydanie);
- Thietmar z Merseburga, *Kronika Thietmara*, Poznań 1953;
- Wilhelm z Rubruk, *Opis podróży*, Kęty 2007;
- Wincenty Kadłubek, *Kronika polska* (dowolne wydanie);
- *Żegluga św. Brendana opata*, Poznań 1992;
- *Żywot z Prüfening św. Ottona z Bambergu*, [w:] *Pomorze Zachodnie w żywotach Ottona*, Warszawa 1979;

## EGZAMIN Z HISTORII ŚREDNIOWIECZA – B

(g.mysliwski@uw.edu.pl)

Na egzamin należy przeczytać i przemyśleć cztery podręczniki z trzech grup. Zasady wyboru książek na egzamin znajdują się na początku każdej listy. Listę wybranych lektur należy mi przedstawić do akceptacji przed ustaleniem dokładnego terminu egzaminu.

Pytania będą dotyczyły treści w.w. lektur zarówno tekstu, jak i materiału ilustracyjnego (zwłaszcza w obu podręcznikach do historii Polski) – faktów, postaci, zabytków kultury, a także tendencji dziejowych i procesów.

Termin egzaminu – do indywidualnego uzgodnienia (mailowo lub na dyżurze).

W razie innych pytań czy wątpliwości możliwy kontakt (mailowo lub na dyżurze).

### 1. Podręcznik z historii powszechnej (1 do wyboru)

- S. Kwiatkowski, *Średniowieczne dzieje Europy*, Warszawa 2006;
- T. Manteuffel, *Średniowiecze powszechne do schyłku XV wieku. Próba syntezy*, Warszawa 1958 lub inne wydanie;
- R. Michałowski, *Historia powszechna – średniowiecze*, Warszawa 2009;
- B. Zientara, *Historia powszechna średniowiecza*, Warszawa 1968 lub inne wydanie;

### 2. Podręczniki historii Polski (obydwie obowiązkowe)

- J. Wyrozumski, *Dzieje Polski piastowskiej (VIII w.–1370)*, Kraków 1999;
- K. Baczkowski, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370–1506)*, Kraków 1999;

### 3. Podręcznik z wybranego okresu średniowiecza lub problematyki (1 do wyboru)

- J. Mundy, *Europa średniowieczna (1150–1309)*, Warszawa 2001;
- D. Hay, *Europa w XIV i XV wieku*, Warszawa 2001;
- J. Kuliszer, *Powszechna historia gospodarcza średniowiecza i czasów nowożytnych*, t. 1, Warszawa 1961;
- J. Le Goff, *Kultura średniowiecznej Europy*, Warszawa 1970 lub inne wydanie;
- M. D. Knowles, D. Obolensky, *Historia Kościoła (600–1500)*, Warszawa 1988;
- J. Bardach, *Królestwo Polskie. Pierwsza Rzeczpospolita*, [w:] J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 1993, s. 17–176;